

علم تفسیر

در مقاله سابق یاد آور شدیم که سرچشمه علوم و فنون اسلامی قرآن مجید است ، حتی به اعتراف یگانگان افعال جرجی زیدان دانشمند مسیحی و طبق شرحی که بخواست خداوند در مقالات آینده از لحاظ خوانندگان میگذرد ، علوم و فنونی که توسط دانشمندان اسلامی وارد عالم اسلام شد ، و بر حلقه ترقی و کمال خود رسید و از اسلام بسایر ملل سرایت کرد ، نیز از تأثیر و مدخلیت قرآن کتاب جاویدان آسمانی مای نیاز و برکنار نبوده است .

در شماره گذشته از تأثیر قرآن در پیدایش و تکمیل و تهذیب علوم و فنون اصیل اسلامی سخن گفتیم و اینکه علم تفسیر یعنی قدیمترین علوم اسلامی که مبدأ تحول و تطور علوم و فنون دیگر قرار گرفت بطور اختصار سخن میگوئیم و سپس بذكر سایر علوم و فنونی که نقش حساس دانشمندان اسلامی در آنها بیخوبی جلوه گراست و رشد و نبوغ آن مردان بزرگ داد ۱۳ قرن پیش کاملاً مجسم میسازد ، برای بیداری و قدرشناسی مسلمانان خاصه نسل جوان آنها میپردازیم .

قبل از هر چیز خوانندگان را باین نکته متوجه میسازیم که هر چند منظور ما از نقش دانشمندان اسلام ، اعم از شیعی و سنی و زیدی است ، ولی جنوری که در کتاب «تأسیس الشیعه لعلم الاسلام» تألیف دانشمند بزرگ مرحوم سید حسن صدر و دیگر منابع تحقیق و بررسی شده است ، دانشمندان شیعه و پیشوایان آنها در پیدایش و تکامل علوم و فنون اسلامی چیزی نیست که بتوان نادیده گرفت مضافاً اینکه در این منابع اثبات شده که مبتکرین تمام علوم و فنون اسلامی ، « شیعه و دانشمندان آنها » میباشد .

از این رو اگر ما در اینجا در مقالات آینده بیشتر روی دانشمندان شیعه تکیه میکنیم سخنی بسوق گفته ایم . زیرا گذشته از اینکه هدف ما هدایت جامعه شیعه بمفاخر و ذخائر علمی و دینی خود است ؛ باین موضوع هم توجه داریم که تقدم شیعه را در قسمتهای مختلف نادیده نگیریم .

بطوریکه از منابع شیعه و سنی آمده است حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام نخستین کسی است که اقدام به جمع آوری قرآن مجید نمود و آنرا به ترتیب نزول آیات و سوره ها قرار داد .

سیوطی دانشمند مشهور اهل تسنن در تفسیر **اللاتقان**، از دین حجر عسقلانی نقل میکند که علی (ع) قرآن را بعد از رحلت پیغمبر (ص) به ترتیب نزول، جمع کرد، و از محمد بن سیرین نقل میکند که گفته است: اگر من آنرا بدست می آوردم دانش بسیاری را در آن می یافتم، (باید توجه داشت که قرآن مزبور توأم با تفسیر و شأن نزول آیات بود).

امیر المؤمنین (ع) قرآن را به ترتیبی که در مدت ۲۳ سال دوره نبوت رسول اکرم (ص) نازل شده بود جمع آوری فرمود و سپس آنرا مرتب و منظم نمود، و از آن پس برای فهم معانی و درک دقائق آن؛ مطالب بسیاری بفرزندان معصوم و شاگردان برگزیده خود مخصوصاً عبدالله بن عباس پسر عم دانشمندش اظهار داشت.

احادیث ابن عباس در تفسیر قرآن که تقریباً تفسیر ششمین قرآن استوار است بقدری است که نیازی بذکر ندارد. ولی از نظر شیعه سخنان لازم و موضوعات مؤثری که در تفسیر قرآن و شناخت اهداف عالی قرآن مجید از شبه اظهار رسیده است ستان است که طالعین، از این سرچشمه فیاض سربامیکند، و جای گفتگو برای کسی نیگذازد.

بگفته **ابو الطیب**، لغوی در همه آداب التعمیر، و سیوطی در معانی السیده، نخستین کسی که قرآن را نقله گذاری نمود و اعراب و علامات آنرا مشخص ساخت و راه را برای استفاده مسلمانان از این کتاب آسمانی هموار نمود **ابوالاسود دغلی**، شاکرد معروف علی (ع) بود. سپس **ابان بن تغلب**، شاگرد برآزنده حضرت علی بن الحسین، لایعالم آداب خواندن و قرائت قرآن را در کتابی بنام **«قرائت های قرآن»** ب مسلمانان آموخت، و پس از وی **«حمره ابن حبه»** شاگرد حضرت صادق (ع) که خود نیز یکی از قاریان متفکانه قرآن است در راه اورا دنبال کرد.

این ندیم در فهرست مینویسد: **ابان بن تغلب** کتاب لطیفی هم نام معانی قرآن، نوشته است. بدینگونه نظر: قرائت قرآن روی اصول صحیح و آداب علمی بسیار جالبی پدید آمد.

کم که مسلمانان، درباره رشته های مختلف و بخش های گوناگون قرآن به تحقیق و مطالعه پرداخته و در هر قسمت کتابها نوشته و منتشر ساختند، همانگونه که کتابها و مستقیلاً جامع بعضی و استعاراً قرآن، حقیقت و معانی قرآن، تاریخ و منشور قرآن، شأن نزول قرآن، احکام دینی قرآن، تاریخ قبیل و بعد از اسلام قرآن، سیاست و بلاغت قرآن، میدان و معاد قرآن آسمان و زمین از نظر قرآن، «نوا آخرت از نظر قرآن، اخلاق و آداب زندگی در نظر قرآن و غیره داریم که یادگار آن دوره ها و ادوار بعدی است.

بطوریکه گفتیم پدید آورندگان این کتابها نیز در روز نخست دانشمندان شیعه بودند که بواسطه تماس با امامان عالی مقام که همه ترجمان وحی الهی و مفسران کتاب آسمانی مآثر آن مجید هستند، توانستند با همه محدودیتهائی که خلفای سوز و حکام شمشیر برای آنان پدید می آوردند این وظیفه خلیه و رسالت عظیم اسلامی را پندیده ظهور برسانند.

در تفسیر قرآن مسلمانان سعی داشتند معنای واقعی و هدفهای اساسی قرآن را که عبارت از تزیین اخلاق اجتماع و اتحاد و اتقای مسلمانان برای یک زندگی سعادتمندانه در پرتو ایمان کامل بخداوند بیگانه و اعتقاد به عالم آخرت است، با ذکر احادیث پیغمبر و ائمه اطهار بدون اظهار نظر خود بیان کنند که در این خصوص به ترتیب عبدالله بن عباس، جابر بن عبدالله انصاری، ابی ابن کتب که هر سه از صحابه پیغمبر (ص) بودند و یحیی بن یعمر، ابوصالح، طاووس بن کيسان محمد بن سائب کلبی، جابر جعفی، سدی کلبی، ابوجمره ثمالی، یوش بن عبدالرحمن و حسین بن سعید اهوازی و غیر اینان که همه از شاگردان المشاهیرین بودند کتابها در علم تفسیر قرآن نوشتند. اساسی آنها در کتابهای رجال آمده و مطالب اغلب آنها، اساس تفسیرهای کنونی را تشکیل میدهد.

در زمانهای بعد دانشمندان شیعه و سنی کتابهای بیشتر و برگزینی در تفسیر قرآن با تجزیه و تحلیل کامل نوشتند، بنوعیکه هر بخشی از قرآن را تحت عنوان مخصوص مورد مطالعه و بررسی قرار دادند و از نظر لفظ و معنا مفصلاً شرح و بسط آن برداشتند و از این راه درهای علم اسلامی و هدفهای بزرگ قرآن مجید را بروی مسلمانان و سایر ملتهای جهان گشودند و چنانکه گفتیم در پیرو فهم معانی قرآن مسلمانان به تأسیس و تدوین علوم دیگری و تکمیل و تزیین معنوی آن راه را مائل گشتند، و در نتیجه قرنها تمدن شگفت انگیز اسلامی را در ربیع مسکون بوجود آوردند.

مهمترین تفسیرهای اهل تسنن، تفسیر برگ محمد بن جریر طبری، تفسیر کفای زمخشری، تفسیر کبیر فخر رازی، تفسیر محمد غزالی، تفسیر بنی نوری و سیوطی، و اخیراً نیز تفسیر مراغی، تفسیر آلوسی، تفسیر طنطاوی و تفسیر المنار محمد عبده و تفسیر سید قطب است که هر یک ضخمت بی شماری بشماره می رود.

تفسیرهای مشهور شیعه که هم اکنون در دست است، تفسیر علی بن ابراهیم قمی، تفسیر عباسی، تفسیر بیدری (که جامعترین تفسیر شیعه بوده و متأسفانه جز یک جلد آن بدست نیامده است) تفسیر بزرگ تهبان شیخ طوسی، تفسیر مشهور مجمع البیان و جامع الجوامع امین - الدین طبرسی، تفسیر ابوالفتح رازی، تفسیر منهج الصادقین ملا فقیه کاشانی، تفسیر صافی فیض کاشانی، تفسیر برهان سید هاشم بحرینی، تفسیر نور الثقلین، و غیره است.

تفسیر جامی از قرآن مجید که اخیراً منتشر گردیده و هم اکنون بغارسی و عربی در اختیار مسلمانان قرار گرفته و مورد استفاده دوست دشمنان است و همه یادیده اعجاب و تحسین بدان می - نگرند تفسیر برگ والهیزان، است که امید است خداوند مؤلف بزرگوار آنرا توابق بیشتر دهد تا آنرا بایمان آورد و از این راه مردم جهان را بامناطق شیعه برای فهم معانی و اهداف عالی قرآن مجید آشنا سازد.